

РЭФАРМАННЕ СІСТЭМЫ АДУКАЦЫІ Ў СФЕРЫ КУЛЬТУРЫ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ (1991 – 2006 гг.)

Д.А.Кривашэй

Інстытут гісторыі НАН Беларусі, г.Мінск, Беларусь

Захаванне і развіццё культуры, выхаванне павагі да традыцый і стымуляванне да творчасці немагчыма без адукацыі. Адукацыя адыгрывае адну з галоўных роляў у падрыхтоўцы людзей да таго, каб яны змаглі пранікнуцца сваёй культурай, стаць яе часткай.

З набыццём незалежнасці ўзнікла неабходнасць стварэння нацыянальнай сістэмы прафесійнай адукацыі, што запатрабавала яе рэфармавання з улікам сацыяльна-эканамічных, палітычных, ідэалагічных рэалій пры абавязковым захаванні эфектыўнага вопыту, які быў назапашаны ў мінулыя гады.

У 1999 г. у мэтах забеспячэння ўмоў для дыферэнцыраванага навучання вучняў, авалодання імі ведамі і ўменнямі па асобных вучэбных прадметах на паглыбленым узроўні, развіцця інтэлектуальнага і творчага патэнцыялу навучэнскай моладзі загадам міністра адукацыі было зацверджана Прыкладнае палажэнне аб агульнаадукацыйных школах (класах) з паглыбленым вывучэннем асобных прадметаў, эстэтычным і фізкультурна – спартыўным ухілам.

У 2003 – 2004 навуч. годзе ў 481 школе працавалі класы з рознымі ўхіламі, у якіх навучаліся 102024 вучні падрыхтоўчых і 1-11 класаў. (У сельскай мясцовасці, адпаведна, 118 школы і 8343 вучні.) У 185 школах былі арганізаваны агульнаэстэтычныя класы, у 103 школах – мастацкія, у 96 школах – харэаграфічныя, у 92 школах – музычныя (харавыя), у 42 школах – тэатральныя і г.д. У параўнанні з папярэднім навучальным годам колькасць такіх школ павялічылася на 33. [1]

Асноўнай формай пачатковай мастацкай адукацыі з'яўлялася сетка дзіцячых школ мастацтваў розных тыпаў (музычныя, харавыя, мастацкія, харэаграфічныя, мастацкіх рамёстваў і г. д.). У 2006 г. у рэспубліцы дзейнічала 227 дзіцячых музычных школ, у т. л. 125 — у сельскай мясцовасці, 23 мастацкія школы, 9 харэаграфічных школ, 247 дзіцячых школ мастацтваў, 2 школы духавых і ўдарных інструментаў, 5 школ народных рамёстваў і інш.

У апошнія пяць гадоў вызначылася тэндэнцыя перапрафілявання дзіцячых музычных школ у школы мастацтваў, дзе ажыццяўляецца комплекснае эстэтычнае навучанне і выхаванне. Пераўтварэнне вузкапрофільных (як правіла, музычных) школ у школы мастацтваў дазволіла істотна павялічыць колькасць навучэнцаў. Гэта асабліва важна для невялікіх раённых гарадоў, дзе дзіцячая школа мастацтваў з'яўляецца адзіным цэнтрам пачатковай мастацкай адукацыі.

Сярод праблем, якія існавалі, выдзяляецца забяспечанасць дзіцячых школ мастацтваў педагогічнымі кадрамі. На пачатак 2004 – 2005 гг. толькі 37,3 % выкладчыкаў пачатковага звяна мастацкай адукацыі мела вышэйшую адукацыю. Праўда, гэта на 3% болей, чым ў 2000 г. [2, 42] Акрамя кадравай, існавалі праблемы матэрыяльна-тэхнічнай базы, павышэння якасці музычнага інструментарыя, забяспечанасці расходнымі матэрыяламі, нотамі, вучэбнымі дапаможнікамі. У рэспубліцы ў канцы вывучаемага перыяду выпускалася толькі 2% неабходных музычных інструментаў: піяніна, баяны, цымбалы, гітары, гармонікі і інш. Астатняе закупалася за мяжою. [3, 51]

Характэрнай асаблівасцю пачатку XXI стагоддзя з'явілася адкрыццё ў дзіцячых школах мастацтваў аддзяленняў народнага мастацтва, промыслаў і рамёстваў. Практычна ўсе яны былі створаны на базе студый, гурткоў, дамоў рамёстваў, клубаў народных майстроў і да т. п.

Наступным звяном прафесійнай мастацкай адукацыі з'яўляецца сетка сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў. Іх задачы шматгранныя: падрыхтоўка навучэнцаў для работы ў пачатковым звяне ў якасці выкладчыкаў, падрыхтоўка канцэртмайстраў, артыстаў аркестравага калектыву або ансамбля, кіраўнікоў калектываў, а таксама абітурыентаў вышэйшага звяна прафесійнай адукацыі.

Створаныя ў 1994 г. вучэбныя планы для ССНУ вызначылі асноўныя прыярытэты і мэты новай адукацыйнай палітыкі на дадзеным этапе навучання. Яна выяўляецца ў гуманітарным змесце агульнаадукацыйнай падрыхтоўкі навучэнцаў і ўзмацненні педагогічнай накіраванасці навучання, чым і абумоўлена ўвядзенне ў вучэбны працэс блока музычна-педагагічных прадметаў, а таксама Дзяржаўнага экзамену ў адпаведнасці з кваліфікацыйнай выкладчыка. Акрамя таго, новыя вучэбныя планы прадугледжвалі адвядзенне значнага аб'ёму гадзін на правядзенне рознага роду факультатываў і кансультацый, што дазваляла ў нейкай ступені надаць вучэбнаму працэсу гібкасць і развіць індывідуальныя здольнасці кожнага навучэнца.

Сярэдняя спецыяльная адукацыя ў Беларусі атрымала новы імпульс, абумоўлены з'яўленнем новых спецыялізацый. Да 1998 г. у рэспубліцы нельга было атрымаць адукацыю па эстрадна-цыркавым накірунку. Для забеспячэння патрэб на базе Мінскага музычнага вучылішча была адкрыта спецыяльнасць "Цыркавое мастацтва". У 2006 г. у Брэсцкім дзяржаўным музычным каледжы пачалося навучанне па спецыяльнасці "Мастацтва эстрады".

У канцы 1990-х гг. былі створаны навучальныя ўстановы новага тыпу: Гомельскі каледж мастацтваў, Брэсцкі музычны каледж, Рэспубліканскі вучэбны комплекс "гімназія-каледж" пры Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі, харэаграфічны каледж.

У мэтах аптымізацыі кіравання падрыхтоўкай спецыялістаў быў створаны адзін узровень падпарадкавання сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў. Замест дваякай сістэмы падпарадкавання - рэспубліканскай і рэгіянальнай - яны сталі падначальвацца адзінаму органу кіравання - Міністэрству культуры. Гэта дазволіла вырашыць праблему задавальнення патрэб рэгіянаў у спецыялістах гэтага ўзроўню. Адбылося пераўтварэнне Магілёўскага, Віцебскага, Гродзенскага, Мінскага культпрасветвучылішчаў у вучылішчы мастацтваў і культуры, дзе рыхтаваліся па спецыяльнасцях выяўленчага і тэатральнага мастацтва, пашырана падрыхтоўка па харэаграфіі. Самастойнай навучальнай установай стаў філіял Мінскага мастацкага вучылішча ў г. Гомелі, што дало магчымасць мэтанакравана забяспечваць спецыялістамі ўстановы культуры і мастацтва чарнобыльскага рэгіёна. У шэрагу вучылішч была распачата падрыхтоўка па новых спецыяльнасцях тэатральнага, цыркавога, мастацкага, харэаграфічнага накірункаў. З мэтай забеспячэння рэгіянаў і сельскіх устаноў культуры кадрамі з вышэйшай адукацыяй, Міністэрствам культуры вялася работа па адкрыццю ў абласных цэнтрах (Брэст, Гродна) на базе музычных вучылішч філіялаў кафедраў Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі. [4]

Падрыхтоўка спецыялістаў ў 2004 – 2005 нав. годзе ў ССНУ ажыццяўлялася па 14 спецыяльнасцях.

Галоўную ролю ў сістэме мастацкай адукацыі Беларусі ў вывучаемы перыяд адыгрывалі 3 вышэйшыя навучальныя ўстановы – Беларуская дзяржаўная акадэмія мастацтваў, Беларуская дзяржаўная акадэмія музыкі, Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў.

У параўнанні з сярэдзінай 1990-х гадоў назіраўся паступовы рост колькасці студэнтаў. Калі ў 1996 г. у тры названыя ВНУ паступіла 790 чалавек, то ў 2000 г. іх колькасць складала 1263 чалавек, а ў 2006 г. – 1728 чалавек (з іх 985 – для навучання на бюджэтнай аснове). Пачынаючы з 1998 г. праводзіўся мэтавы кантрактны прыём асоб, якія пастаянна пражываюць у сельскай мясцовасці, жыхароў раёнаў, якія апынуліся ў зоне радыяцыйнага ўздзеяння ў выніку аварыі на ЧАЭС.

Адным з вядучых навукова-педагагічных цэнтраў у галіне гуманітарных навук (музыказнаўства, фалькларыстыка, сацыялогія, эстэтыка, музычная педагогіка) з'яўлялася Беларуская дзяржаўная акадэмія музыкі, створаная ў 1992 г. на базе Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі. Акадэмія адкрыла свой філіял у Магілёве — педагогічны факультэт Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі (створаны ў 1990 г.).

Структура навуковага сектара Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі за апошнія гады прыкметна відазмянілася. У прыватнасці, былі створаны кафедры беларускай музыкі і харэаграфіі, 4 кафедры ў Магілёўскім філіяле акадэміі музыкі, адкрыта праблемная навукова-дас-

ледная лабараторыя музыкі, адноўлена дзейнасць аспірантуры па спецыяльнасцях "Музычнае мастацтва", "Методыка выкладання музычных дысцыплін" і "Эстэтыка". З 1995 г. пачалася падрыхтоўка бакалаўраў і магістраў. У 1996 годзе ўпершыню ў гісторыі Беларускай вышэйшай музычнай школы ў Акадэміі музыкі створаны савет па абароне дысертацый на атрыманне вучонай ступені кандыдата (з 2001 г. – доктара) мастацтвазнаўства па спецыяльнасці «музычнае мастацтва».

У мэтах паляпшэння кадровай сітуацыі ў рэгіёнах у гарадах Брэсце і Гродна ў 2002 г. былі адкрыты філіялы кафедраў Баранавіцкай дзяржаўнай акадэміі музыкі на базе Брэсцкага музычнага каледжа імя Рыгора Шырмы і Гродзенскага дзяржаўнага музычнага вучылішча. У 2003 г. філіялы акадэміі музыкі пачалі працаваць у Віцебску і Гомелі.

У маі 2002 г. Беларускаю дзяржаўную акадэмію музыкі наведаў Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь А.Р.Лукашэнка. Вынікам наведання стаў пратакол даручэнняў па рэалізацыі мерапрыемстваў па падтрымцы і развіцці Акадэміі. У прыватнасці, умацаванне матэрыяльна – тэхнічнай базы навучальнай установы, стварэнне маладзёжнага опернага тэатра, адкрыццё новай спецыяльнасці "Рэжысура музычнага тэатра".

У 1991 г. Беларускі тэатральна-мастацкі інстытут быў рэарганізаваны ў Беларускаю дзяржаўную акадэмію мастацтваў. У дадзенай навучальнай установе вялася падрыхтоўка кадраў па 14 спецыяльнасцях. У 1992 г. тут быў праведзены першы набор на дзённую форму навучання па спецыяльнасці "Мастацтвазнаўства", а ў 1993 г. — па спецыяльнасці "Тэатразнаўства". У 1993—1994 г. былі адкрыты новыя кафедры: "Мадэліраванне адзення і мастацкага тэкстылю", "Праектаванне выставак і рэкламы", "Кінатэлемастацтва".

За 2001 – 2005 гг. значна павялічылася колькасць навучэнцаў акадэміі. Калі ў 2001 г. іх налічвалася 841 чал., то ў 2005 г. лічба склала 1266 чал.

15 мая 2003 г. з лекцыяй у Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў выступіў Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь А.Р.Лукашэнка. Прэзідэнт падкрэсліў адметную ролю Акадэміі ў падрыхтоўцы кадраў культуры: "Акадэмія мастацтваў – гэта творчы, навуковы і вучэбны цэнтр падрыхтоўкі спецыялістаў практычна ва ўсіх відах прафесійнага мастацтва. Цэнтр, які адыгрывае першасную ролю ў фарміраванні інтэлігенцыі нашай маладой, незалежнай, суверэннай дзяржавы". [5, 4]

У 1993 г. Мінскі інстытут культуры быў пераўтвораны ў Беларускі ўніверсітэт культуры (БУК). Адбылася маштабная рэарганізацыя факультэтаў і кафедраў, у выніку чаго пачалася падрыхтоўка спецыялістаў па новых спецыяльнасцях і спецыялізацыях. На базе Мазырскага музычнага вучылішча ў 1995 г. створаны філіял завочнага факультэта па спецыяльнасці "Народная творчасць". У 2004 г. БУК быў пераўтвораны ў Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў.

На 1 студзеня 2000 г. колькасць студэнтаў тут складала 3992 (на 202 чалавекі больш, чым у 1997 г.). У далейшым яна пастаянна павялічвалася, дасягнуўшы ў 2005 г. 4563 чалавек. Ва ўніверсітэце працавала 4 факультэты, 26 кафедраў, дзе вялася падрыхтоўка кадраў па 11 спецыяльнасцях. У 1987 г. была адкрыта аспірантура. У 1995 г. рашэннем ВАК ва ўніверсітэце пачалі працаваць саветы па абароне доктарскіх і кандыдацкіх дысертацый па тэорыі і гісторыі культуры, тэорыі, методыцы і арганізацыі культурна-асветніцкай дзейнасці, бібліятэказнаўству і бібліяграфіі.

Двойчы, у 1999 і 2000 гадах, Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь А.Р.Лукашэнка наведаў Беларускі ўніверсітэт культуры. У адпаведнасці з пратаколамі даручэнняў па выніках наведання ўніверсітэт атрымаў будынак па вул. Маскоўская, 18 а, у якім размясціліся чатыры кафедры навучальнай установы. У Палацы Рэспублікі была створана і перададзена ў распараджэнне ўніверсітэта Мастацкая галерэя. У падпарадкаванне ўніверсітэта быў перададзены Дзяржаўны маладзёжны тэатр эстрады, вялося праектаванне спартыўна-культурнага цэнтра ўніверсітэта, быў створаны студэнцкі эстрадны аркестр.

Па дадзеных 2005 г., у ВНУ культуры і мастацтва навучалася больш за 6,8 тыс. студэнтаў, што амаль на 1 тыс. болей, чым ў 2001 г. Падрыхтоўка, у тым ліку мэтавая,

вялася па 35 спецыяльнасцях. У 2005 г. ВНУ культуры і мастацтваў было выпушчана 1017 маладых спецыялістаў, з якіх 655 – дзённай формы навучання.

Калі ў 1990 – х гадах назралася негатыўная тэндэнцыя аслаблення сувязей паміж вышэйшымі навучальнымі ўстановамі культуры і ўстановамі культуры, што выкарыстоўваюць спецыялістаў, што знайшло сваё адлюстраванне ў змяншэнні колькасці выпускнікоў, якія накіроўваліся на працу па размеркаванні, то ў апошнія гады яна стала вырашацца. Калі ў 2001 г. з 947 выпускнікоў ВНУ мэтавым чынам на працу быў накіраваны толькі 201 чалавек, то ў 2005 г. накіраванне на працу атрымалі 89 % маладых спецыялістаў з вышэйшай адукацыяй. А ў 2006 г. гэты паказчык склаў 96 %.

У распрацаванай на 2006 – 2010 гг. галіновай праграме “Захаванне і развіццё культуры Рэспублікі Беларусь” адзначаны праблемы, звязаныя з падрыхтоўкай спецыялістаў галіны. Да іх адносяцца: нізкі ўзровень забяспечанасці галіны кадрамі з вышэйшай адукацыяй у рэгіёнах; невыкананне планавых заданняў мэтавай падрыхтоўкі спецыялістаў; захаванне высокай запатрабаванасці ў кадрах па некаторых спецыяльнасцях (“харэаграфія”, “рэжысура свят і абрадаў”, “бібліятэказнаўства і бібліяграфія”, “Фартэпіяна”); неабходнасць умацавання матэрыяльна – тэхнічнай базы і абнаўлення музычнага інструментарыя, тэхнічных сродкаў навучання якаснымі мадэлямі, папаўнення фондаў бібліятэк і фанатэк.

Праведзены аналіз дазваляе гаварыць аб тым, што ў вывучаемы перыяд адбыліся значныя якасныя змены ў галіне адукацыі ў сферы культуры. Нягледзячы на перашкоды пераходнага перыяду ў рэспубліцы здолелі захаваць сетку навучальных устаноў пачатковага ўзроўню. Адбылася яе аптымізацыя і ўдасканаленне, пачалі дзейнічаць ўстановы рознага профілю. Вызначылася тэндэнцыя перапрафілявання дзіцячых музычных школ у дзіцячыя школы мастацтваў, дзе ажыццяўлялася комплекснае эстэтычнае навучанне і выхаванне.

Перамены закрунулі і сярэдняя звяно прафесійнай адукацыі. Пачалі дзейнічаць навучальныя ўстановы новага тыпу – каледжы, гімназіі, ліцэі. Падрыхтоўка спецыялістаў пачала весціся з ўлікам асаблівасцей пэўных рэгіёнаў, адкрыліся новыя спецыяльнасці. Асаблівым клопам дзяржавы пра забеспячэнне выпускнікоў першым працоўным месцам стала ўвядзенне абавязковага размеркавання спецыялістаў.

Асаблівасцю трансфармацыйных працэсаў у вышэйшай школе стала павышэнне статусу дадзеных навучальных устаноў. Патрабаваннем новых умоў незалежнага існавання краіны стала адкрыццё новых спецыяльнасцей і спецыялізацый, падрыхтоўка па якіх раней ў рэспубліцы не вялася. Значная ўвага ў апошнія гады надавалася матэрыяльнаму стану дадзеных устаноў. Прыкметай новага часу стала падрыхтоўка спецыялістаў за ўласныя сродкі навучэнцаў.

Разам з гэтым, заставаліся не вырашанымі некаторыя праблемы, звязаныя з падрыхтоўкай спецыялістаў галіны, звязаныя ў першую чаргу з недастатковым забеспячэннем спецыялістамі рэгіёнаў, дэфіцытам кадраў асобных спецыяльнасцей, недастатковым матэрыяльна – тэхнічным забеспячэннем.

Літаратура

1. Звесткі па колькасці школ і класаў з эстэтычным ухілам // Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь [Электронны рэсурс]. – 2007. – Рэжым доступу: <http://www2.minedu.unibel.by/giac/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=72&mode=thread&order=0&thold=0>. – Дата доступу: 6.03.2007
2. Беларуская культура сёння. Гадавы агляд. 2004. / Беларускі дзяржаўны інстытут праблем культуры. – Мн.: БелДІПК, 2005. – 220 с.
3. Беларуская культура сёння. Гадавы агляд. 2001. / Беларускі дзяржаўны інстытут праблем культуры. – Мн.: БелДІПК, 2002. – 210 с.
4. Аб выніках работы за 2001 - 2006 гг. // Бягучы архіў Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь. Матэрыялы калегіі.
5. Лукашенко, А.Г. Государство и творческая личность. Лекция Президента Респ. Беларусь в Бел. гос. ак. иск-тв. Минск, 15 мая 2003 г. / А.Г.Лукашенко. – БГАИ, 2003. – 46 с.